

VU Research Portal

Homiletische literatuur en praktijkmateriaal voor de prediking

Stark, F.

published in

Postille

2009

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Stark, F. (2009). Homiletische literatuur en praktijkmateriaal voor de prediking. In Werkgroep Kerk en Prediking (Ed.), *Postille* (pp. 238-266). Boekencentrum.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Homiletische literatuur en uitgaven ten behoeve van de preekvoorbereiding

In het hierna volgende overzicht vindt u recente, in boekvorm verschenen literatuur, gerangschikt naar de volgende categorieën:

1. Homiletische studies rondom het thema van de rechtvaardiging
2. Homiletische studies rondom de omgang met het oude testament en Jodendom
3. Homiletische studies rondom de verhouding tussen tekst en prediking
4. Homiletische studies rondom de verhouding tussen prediking en hoorders
5. Homiletische studies ten behoeve van het onderwijs
6. Homiletische studies rondom prediking en presentatie
7. Homiletische studies rondom prediking, cultuur en ethiek
8. Prekenbundels
9. Leesroosterprediking
10. Casualia

1. Homiletische studies rondom het thema van de rechtvaardiging

Sybille Rolf, Zum Herzen sprechen. Rechtvaardiging in Maarten Luthers leer en preken.

In heel de theologie van Maarten Luther komt een vertrouwen op de werkzame kracht van het goddelijk Woord naar voren. In, met en onder het Woord openbaart zich de genade van God en wordt aan de gelovigen de gerechtigheid in Christus toegerekend. De rechtvaardigmaking door Christus (*iustitia*) bij Luther bestaat uit twee elementen: de toerekening van de genade door God (*imputatio*) en de beaming ervan door het gelovig hart (*fides cordis*). De vraagstelling van deze studie is naar de verhouding tussen deze elementen. Wat houdt de toerekening van de rechtvaardiging in, welke rol speelt het geloof van mensen daarbij en hoe laat zich dat homiletisch vertalen? Sybille Rolf verrichtte dit onderzoek als Habilitation in Heidelberg en zij vergelijkt daarbij de academische geschriften van Luther met zijn preken volgens de methode van de abductie: eerst speurt ze in de geschriften naar patronen die leiden tot een hypothese ten aanzien van de prediking welke zij vervolgens vanuit de hedendaagse homiletiek en tenslotte vanuit het materiaal van Luthers preken tentatief verifieert en nader invult.

Rolf beschrijft hoe Luther het begrip *imputatio* van Augustinus overneemt en herijkt. Zij betreft dit op het mensbeeld van Luther: *simul iustus et peccator*. Dit 'simul' levert spanning op voor de prediking: het toekennen van de gerechtigheid in Christus aan de

mens veronderstelt immers een niet (meer) toerekenen van de zonde, terwijl het 'et peccator' overeind blijft staan. Is hier dan sprake van een schijngerechtigheid? Rolf ontkent dat en laat zien hoe Luther ervan uitgaat dat uiteindelijke gerechtigheid nog uitstaat en als het ware aangevuld moet worden. De mens is wel gerechtvaardigd, maar nog niet rechtvaardig. Door de toerekening van de gerechtigheid in Christus, deelt de mens in Christus' trouw en daarom wordt niet de zonde, maar de trouw toegerekend. Het geloof construeert dit niet, maar maakt het concreet in het dagelijks leven en brengt effect teweeg: een vroom en waarachtig geloof. Daarmee kenmerkt de imputatio zich als een relationele, dynamische en communicatieve acte van Godswege. Het christocentrisch karakter ervan, stempelt de prediking. De verkondiging zal van Christus vervuld zijn en vanuit de ervaring van Christus vertolkt worden want waar Christus niet verkondigd wordt, kan de Heilige Geest niet werken en geen geloof bewerken.

Na de systematisch theologische inventarisatie maakt Rolf een sprong naar hedendaagse homiletische theorievorming en bespreekt de inzichten van de Sprechakttheorie, de semiotiek en de retorica. Vanuit de Sprechakttheorie legt zij een verbinding tussen de theologische notie van de evocatieve kracht van het woord en het performatieve karakter van de taal van de prediking. De semiotiek leert haar dat het verstaansproces van een preek een interpretatieproces omvat waarin object, teken en interpretant met elkaar communiceren. Zo is het receptieve proces van de prediking gezien vanuit de hoorder ook een productief proces. De retorica leert haar dat een hartverwarmende aanspraak mogelijkheden biedt voor de imputatio als aspect van een verkondigende prediking. Dit alles verbindt Rolf met haar visie op de imputatio en vandaaruit onderzoekt zij preken van Luther. Omdat horen met het hart noodzakelijk is, zal de prediker tot het hart spreken. Dat doet Luther: zijn preken zijn existentieel getoonzet en bevatten steeds een aanspraak op het affectieve niveau. Op grond van de imputatio iustitiae Christi is het voor hem mogelijk om pastoraal te preken, helder en mild tegelijkertijd. Zonde hoort tot de *conditio humana*, een mens kan dat niet achter zich laten. Toch bepaalt deze conditie slechts een deel van wie de mens is. De kern van het evangelie is vreugdeboodschap, niet de wet als opgave maar de aanspraak en toezegging van het evangelie. Deze vreugde vindt haar oorsprong in Christus zelf, in het deelhebben aan Hem. De hoorder vindt zijn diepste existentie in Christus, wordt als het ware gelijktijdig met hem en dat is waar de prediking op uit is. Dat heeft invloed op de manier waarop de Bijbelverhalen in de preek naar voren komen: niet als geschiedenis, maar als oerbeelden voor tegenwoordige gebeurtenissen en als opmaat tot identificatie. Een *fides historica* op zichzelf is niets waard, het evangelie moet steeds opnieuw werkelijkheid worden in de mens en haar handelen. De gevallen mens vindt in de imputatio zijn evenbeeld terug en *Coram Deo* voltrekt zich zo de rechtvaardiging. Deze heeft de mens niet in bezit en daarom moet er steeds opnieuw gepredikt worden.

In dit slotgedeelte van de studie positioneert Rolf tevens haar eigen visie op de prediking. Zij vergelijkt de manier waarop Luther tot het hart van de hoorders wil spreken met de aandacht voor de hoorder in de hedendaagse homiletiek. Positief kritisch waardeert zij de insteek daartoe van Ernst Lange, maar ze geeft aan dat het voor de prediking van belang blijft om naast alle aandacht voor de situatie van de hoorders en hun individuele duidingen te blijven rekenen met het evangelie als *verbum alienum*, als Woord dat van een andere

kant komt en een continuüm vormt waarvan prediker en hoorder beiden interpreet zijn. De laatste pagina's van het boek geven een overzicht van alle beelden die Luther gebruikt voor de imputatio: van Christus die als hen zorgt voor haar kuikens, tot de hoorder die als zondaar met Christus tezamen in één deeg gekneet wordt.

Andrea Bieler en Hans-Martin Gutmann, Rechtfertigung der "Überflüssigen".

Op een andere wijze dan bij Rolf, staat het begrip rechtvaardiging eveneens centraal in de homiletiek van Bieler (Pacific School of Religion, Berkeley USA) en Gutmann (Universiteit Hamburg). Bieler en Gutmann zetten in met ervaringsverhalen van mensen uit geheel verschillende achtergronden voor wie de prediking van de rechtvaardiging van de goddeloze nergens raakt aan hun levenservaring. Die ervaring is namelijk vooral verbonden met het besef overbodig en economisch nutteloos te zijn in deze wereld. Dit thema pakken de auteurs op. Zij vragen hoe de prediking van de rechtvaardiging, als centraal protestants thema, werkelijk relevant kan zijn in een tijd van groeiende armoede en structurele werkloosheid alsook ten opzichte van de werkende onderlaag van de bevolking. Centraal begrip daarbij is 'Überflüssigen', dat verwijst naar de in het economisch leven overbodige en boventallige mensen waarvan er in de wereldwijde samenleving steeds meer komen. In contrast met deze betekenis is het begrip 'Überflüssigkeit' tevens de meest kenmerkende eigenschap van de genade waarmee God de mens bejegt. Hiervoor verwijzen de auteurs naar het genadebegrip bij Luther. Genade is bij hem een begrip dat zich als geschenk realiseert in alle aspecten van het leven en voor allen. Deze beide realiteiten, van genade en ongenade en van overvloed en overtolligheid, brengen Bieler en Gutmann bijeenbreng in hun homiletiek. De prediking van een rechtvaardiging 'om niet' staat haaks op de ervaring van het leven in een wereld waarin men de identiteit en eigenwaarde vooral zelf moet bewerken, door middel van economisch nut. Prediking die deze thematiek wil raken, zal niet alleen qua inhoud, in het spreken over de rechtvaardiging, maar ook qua vorm en verschijning, congruent moeten zijn met de inhoud van het begrip. Daartoe ontwerpen de auteurs een theologische homiletiek waarin de rechtvaardiging als een relationele waarde gepreekt wordt en de openbaring van God resoneert in de versterking van het subject-zijn van mensen in hun concrete levenservaringen. De bijbelse beschrijving van de waarde van het leven en van de mens, vormen de gezamenlijke horizon en de 'Resonanzraum' waartegen verschillende hoorders hun werkelijkheid spiegelen. In het slothoofdstuk beschrijven Bieler en Gutmann hoe de prediking van de rechtvaardiging een lijfelijke dimensie nodig heeft, bemiddeld door bijvoorbeeld symbolen, maar tevens door de wijze waarop de prediker haarzelf inbrengt en door het gebruik van de kracht van performatieve taal. Zodat het woord van de rechtvaardiging werkelijkheid kan worden voor allen.

Norbert Schwarz, 'denn wenn ich schwach bin, bin ich stark', over het subject in de homiletiek van H.J. Iwand.

De homiletiek van Hans Joachim Iwand (1899-1960) geldt als specimen van dialectische theologie. Zijn homiletische insteek kenmerkte zich door de uitspraak: "Predigt ist Gottes Wort, durch das er selbst zu uns redet". Deze nadruk op de volmacht van God in de prediking, heeft volgens de critici van de dialectische theologie aan er aan bijgedragen, dat

er decennia lang geen aandacht voor het menselijk aandeel en de menselijke werkelijkheid in de prediking is geweest. De studie van Schwarz neemt deze discussie weer op. Hij stelt zich de vraag welke plaats het subject inneemt in de homiletiek en in de preken van Iwand en hoe de in Christus geschonken werkelijkheid zich verhoudt tot de menselijke werkelijkheid. Zijn adres is de hedendaagse homiletiek, waarvan hij opmerkt, dat de post-dialektische wending naar de empirie de eigenlijke vraag naar de verhouding tussen het goddelijk woord, de subjectiviteit en de menselijke werkelijkheid in de preek niet opgelost heeft en eigenlijk niet meer stelt.

In de eerste hoofdstukken beschrijft Schwarz het thema van de subjectiviteit bij Iwand. Iwand verdisconteert de subjectieve werkelijkheid op een reflexieve en kritische wijze, om iedere totalitaire aanspraak van het menselijk ik te kunnen afwijzen. Zijn antropologie fundeert hij binnen de horizon van zijn christologie in de rechtvaardigingsleer. De mens verschijnt in het dubbele vizier van oordeel en genade, van het *simul iustus et peccator*. Het 'ik' bij Iwand is een ik in crisis. Het menselijk zelfverstaan is ambivalent en wordt slechts door het woord Gods in Christus gefundeerd en de mens komt alleen daardoor tot een werkelijk zelfverstaan.

In het vervolg van het onderzoek richt Schwarz zich op onontgonnen terrein voor wat betreft de Iwand-receptie. Hij onderzoekt de preekpraktijk van Iwand (zes preken) naar diens homiletische uitgangspunten ten aanzien van het menselijk zelfverstaan en doet dat door middel van een retorische analyse. Met deze methodiek wil Schwarz recht doen aan zowel de hedendaagse homiletische theorievorming die ervan uitgaat dat vorm en inhoud elkaar wederzijds beïnvloeden, alsook aan zijn vermoeden dat hij met deze analyse iets van de kracht van de dialectische theologie in kaart kan brengen en kan herwaarderen. Schwarz toont hoe de eschatologische dimensie van de prediking naar voren komt in een perspectiefwisseling tussen doods- en opstandings- ervaringen. Het is deze existentiële en confronterende ernst in de aanspraak van het Woord Gods die maakt dat Schwarz bij Iwand vindt wat hij in de hedendaagse, veelal door communicatietheoretisch en esthetisch bepaalde invalshoeken, mist. Jammer is dat Schwarz de Nederlandstalige Iwand-receptie mist, want de studies van bijv. Velema (1991) en van Leersum (2002) raken aan het perspectief dat hij gekozen heeft.

2. Homiletische studies rondom de omgang met het oude testament en Jodendom

Rein Bos, We Have Heard, That God Is with You. De prediking van het Oude Testament.

In 2004 verscheen van dr. Rein Bos 'Wij hebben gehoord, dat God met u is. Preken vanuit het Oude Testament (zie Postille 57, literatuuroverzicht en Postille 58, inleidend artikel). Bos geeft in die studie een typologisch overzicht van de verschillende manieren waarop er in de christelijke kerk meer 'over' dan vanuit het oude testament gepreekt is. Helder toont hij aan hoe bijvoorbeeld allegorese en typologie, maar ook een onkritisch omgaan met een leesrooster het risico in zich draagt om de eigen betekenis van het oude testament te reduceren en daarmee alsnog Marcion met terugwerkende kracht in ere te herstellen. Bos

stelt daaren tegenover zijn eigen methode die recht wil doen aan zowel het oude testament als aan het christelijk getuigenis aangaande Jezus. Daartoe stelt hij hermeneutische 'sleutelbos' voor, gebaseerd op het principe van de viervoudige schriftzin waarbij een tekst gelezen kan worden vanuit het perspectief van de letterlijke betekenis, de betekenis met het oog op Christus, met het oog op de gemeente en met het oog op de toekomst. Bos' aanvulling betreft de betekenis voor Israël. Met dit model en de vele voorbeelden die hij geeft, biedt hij de prediker een handreiking om tot prediking vanuit het oude testament.

De reden van deze hernieuwde bespreking is het feit, dat dit boek nu in het Engels is uitgegeven. Bos heeft het boek daartoe aanzienlijk bewerkt, nieuwe voorbeelden gebruikt en vooral ook de vele citaten uit preken gebaseerd op preken die in het Engelse taalgebied zijn verschenen. De structuur van het boek is aangepast, diverse hoofdstukken zijn van plaats en deels van inhoud veranderd. Met name het derde deel van het boek is aanzienlijk bewerkt en grotendeels nieuw. Bos gebruikt nu het beeld van het vierstemmige koor waarin de betekenis van de oud testamentische tekst tot klinken kan komen. Hij onderscheid daarin de stem van de belijdenis van het sjema, het belijden aangaande Christus (wie zeggen jullie dat Ik ben?), het belijden aangaande de plaats van de gemeente uit de heidenen en het eschatologisch perspectief dat zowel in het oude als nieuwe testament naar voren komt. Daarbij gaat Bos niet om hete hangijzers heen, zoals de vraag hoe je met 'texts of terror' of het idee van een wrekende God om kan gaan in de preken. De preekvoorbeelden met even zovele verwijzingen naar citaten van beroemde predikers als naar de huis- tuin en keukenpreken van het internet, maken dit boek tot een waardevolle bijdrage aan het homiletisch geweten van de prediker die niet in 'homiletical ignorance' wil blijven steken.

Sidney Greidanus, Preaching Christ from Genesis.

Als hoogleraar homiletiek aan het Calvin Seminary in Grand Rapids, heeft Greidanus meerdere werken over de prediking van het oude testament geschreven. Dit nieuwste boek bestaat uit drie delen. Eerst een korte homiletische beschouwingen over het belang van christusprediking, daarna een bijbels theologische introductie bij het boek Genesis en tot slot een homiletisch commentaar op 23 verhalende pericopen uit dit bijbelboek.

In het eerste gedeelte geeft Greidanus zeven methoden om Christus te prediken. Onder christusprediking verstaat hij 'preken die op authentieke wijze de boodschap van de tekst integreren met de climax van Gods openbaring in de persoon, het werk en/of de leer van Jezus Christus zoals die geopenbaard is in het nieuwe testament'. De veronderstelling daarbij is dat de boodschap van de tekst allereerst gezocht wordt in de betekenis die de auteur voor ogen had toen hij die adresseerde aan Israël. De tweede veronderstelling is dat de boodschap gezien wordt binnen de context van de gehele canon van oude én nieuwe testament. Greidanus geeft daarvoor als argument dat de christelijke kerk nu eenmaal niet stopt met lezen na het oude testament. Als er bijvoorbeeld sprake is van besnijdenis, kan zij dit niet horen zonder te bedenken hoe Paulus daarover spreekt. Wanneer Abraham een ram offert in plaats van zijn zoon, dan kan de christelijke kerk dit niet lezen zonder de

tegenpool van dit verhaal te zien in het offer van Jezus Christus. De zeven methoden van christusprediking bij Greidanus betreffen de heilshistorische methode, het schema van de belofte-ervulling, de typologie, de analogie, de thematische prediking, de referentiële prediking en de contrastprediking.

Greidanus spitst het vervolg van het boek toe op Genesis. In Genesis ziet hij een bijzonder belangrijk boek voor de kerk, omdat daarin een visie op God, de schepping en de relatie tussen God en mens gegeven wordt. Enkele fundamenteel bijbels-theologische thema's kleuren het narratief van Genesis, zoals de opeenvolging van generaties, verbond en belofte, het koningschap van God, zegen en vloek. In gesprek met de bijbelwetenschappen over het auteurschap van Genesis kiest Greidanus voor een voorzichtige weg: hij wil niet uitsluiten dat Mozes de auteur zou zijn geweest, maar geeft toe dat het boek anoniem en min of meer als compilatie overgeleverd is.

Het hoofddeel van het boek bestaat uit de 23 passages homiletisch commentaar. Hij geeft telkens een korte inleiding tot het narratief, plaatst de tekst in context, bespreekt literaire kenmerken met veel oog voor structuur, markeert een plot, geeft aan wat de tekst volgens hem zegt aangaande God, analyseert het thema en het doel van de tekst en benoemt wegen voor christusprediking. Vervolgens laat hij zien hoe dit mogelijk is volgens alle zeven door hem besproken methoden en geeft hij exegetische noties en een uitgebreide preekschets voor een verklarende preek over dit gedeelte. Het boek besluit met een tweetal appendices: een overzicht van het preekvoorbereidingsproces in 10 stappen en een richtlijn voor de structuur van een verklarende preek. Tenslotte geeft Greidanus drie voorbeelden van preken die hij zelf gehouden heeft.

Wie het bovengenoemde boek van Bos kent, vindt in het boek van Greidanus een illustratie van de bezwaren die Bos noemt tegen de modellen die Greidanus hanteert voor zijn Christusprediking. Zo ziet hij in Genesis 29 (Jakob, Lea en Rachel), de geboorte van Juda, de voorafschaduw van de belofte dat uit de stam Juda de verlosser geboren zal worden en een analogie in de manier waarop God trouw blijft, zoals Christus aan zijn gemeente. In deze voorbeelden veralgemeniseert hij de eigenlijke tekst. Tegelijkertijd geeft Greidanus bij dit gedeelte eerlijk aan daarin geen typologische duiding te kunnen vinden. Wat dat betreft relativeert hij zijn eigen methode en past haar niet geforceerd toe. Duidelijk blijft echter dat zijn denken heilshistorisch gestempeld is. Wie dat kan delen, vindt in dit boek een uitvoerig en commentaar met veel informatie over de structuur van de verhalen en een overvloedig aantal gedachten en voorbeelden bij de verhalen uit Genesis.

Marilyn Salmon, Preaching without Contempt.

Marilyn Salmon, nieuwtestamentica en episcopaaal voorganger in Minneapolis/St. Paul, schrijft haar boek vanuit haar ervaring met studenten en als hoorder van preken. Zij ziet, hoe studenten en predikers, die de geschiedenis van het jodendom kennen en weten wat anti-Judaïsme inhoudt, desalniettemin in hun preken ongewild en onbewust veelvuldig gebruik maken van stereotype beelden die naar hun aard anti-Judaïstisch zijn en die appeleren aan superioriteitsgevoelens ten opzichte van het jodendom. Dit uit zich veelal in het retorisch uitbuiten van contrasten tussen bijvoorbeeld hypocriete Farizeeërs en de

waarachtige Jezus en tussen de geest van de (Joodse) wet en de geest van Christus. In dit boek bespreekt Salmon de oorzaak en kenmerken van zulke prediking en legt zij uit hoe christelijke prediking hiermee onrecht doet aan de geschriften zelf en de context waarin deze zijn ontstaan. Salmon concentreert zich daarbij op het preken over de evangeliën.

In het eerste hoofdstuk pleit ze ervoor, om de evangeliën vanwege hun ontstaanstijd niet als vroeg-christelijke, maar als intern joodse literatuur te lezen en dus als een variant op het jodendom. Dat geeft een heel ander beeld dan wanneer de geschriften gelezen worden als reactie op het jodendom. In het tweede hoofdstuk bespreekt ze de vervangingstheologie. Vervolgens ontmaskert ze stereotypen in de discussies over de joodse wet en over de Farizeeën. Het vierde hoofdstuk wijdt ze aan de anti-Judaïstische strekking van het Johannes evangelie. Zij bepleit een visie op dit evangelie als 'sectarische' literatuur die vanuit dat perspectief gelezen moet worden. In het slothoofdstuk plaatst zij de passieliteratuur in historisch perspectief. Ieder hoofdstuk besluit zij met adviezen ten behoeve van de prediking en met een concreet preekvoorbeeld. De adviezen zijn soms een eye-opener, maar niet altijd even verrassend. Ze lijken wel uiterst effectief. Een advies is bijvoorbeeld om teksten vanuit verschillende perspectieven te laten spreken. Dat geeft ook de hoorders de mogelijkheid om zelf in gesprek te gaan met de tekst. De toonzetting van het boek is helder, de historische en exegetische informatie adequaat en de manier waarop Salmon laat zien hoe prediking zonder een scherpe anti-these overtuigend christelijk kan zijn, is verfrissend in een wereld waarin het anti-Judaïsme nog lang niet is verdwenen.

Ronald Allen en Clark Williamson, Preaching The Letters without Dismissing the Law.

Dit commentaar sluit aan op bovengenoemde publicatie en is een vervolg op het door Allen eerder uitgegeven *Preaching the Gospels without Blaming the Jews (2004)*. Het uitgangspunt voor beide commentaren is dat in nieuwere studie van de vroege kerk in haar context een genuanceerder beeld van de verhoudingen tussen jodendom en christendom naar voren komt, dan in veel karikaturale prediking. Vruchten van deze studie kleuren dit commentaar. Voor de geschriften van Paulus waarin het gaat over de functie van de wet, gaan zij uit van het paradigma dat Paulus strijdt tegen een door de heidenen misverstande karikatuur van de wet. Vandaar de titel van deze bundel. Een aanrader voor wie op de hoogte wil blijven van nieuw-testamentische exegetische inzichten en zeker een aanrader voor wie wil preken over de brieven.

3. Homiletische studies rondom de verhouding tussen tekst en prediking

Abraham Kuruvilla, Text to Praxis. Een dialoog tussen hermeneutiek en homiletiek.

Een prediker staat voor de taak om in het interpretatieproces met het oog op de preek een weg te zoeken die trouw is aan de hoorders en tevens trouw aan de tekst. Maar wat is dat eigenlijk en hoe kan dat? Kuruvilla, docent Pastoraat aan het Dallas Theological Seminary in Texas, onderzoekt hoe de prediker een valide brug kan slaan tussen de tekst en de gekozen toepassing in de prediking. Hij focust op het moment waarop de prediker vanuit een

veelheid van exegetische gegevens een homiletische weg ontwerpt waarlangs de preek zal gaan. Als hermeneutisch uitgangspunt stelt Kuruvilla zich achter de opvatting dat de oorspronkelijke auteursintentie iets toont van Gods wil zoals geopenbaard in de canonieke tekst (de semantische betekenis). In het verlengde daarvan moet de prediker echter op zoek gaan naar een pragmatische betekenis van de tekst, de handelingsdimensie van de tekst en de wereld waar de tekst op zich destijds op richtte, en zich nu opnieuw op richt. Wat volgt is een vooral taalfilosofisch deel, waarin verschillende genres van taal worden onderscheiden. Dat is van belang, omdat iedere taalsoort iets verraaft van de wereld waarin de tekst zich manifesteerde en ruimte schept voor nieuwe interpretaties. Zo onderscheidt de auteur vier primaire genres in de schrift: vertelling, gebod, profetie en lied en analyseert hij de principia van deze taalsoorten. Op het secundaire niveau onderscheidt Kuruvilla in de canonieke teksten hun structuur, functie en inhoud. Cruciaal in zijn betoog is dat deze onderscheidingen het mogelijk maken om 'the world projected in front of the text', de wereld waartoe de tekst zich verhoudt, in kaart te brengen. Deze wereld geeft vervolgens de contouren aan van een valide nieuwe homiletische toepassing. Zo destilleert de auteur een 'pericopentheologie', hij beklopt met zijn hermeneutische instrumentarium, de te bepreken pericoop op 'de wereld die de tekst voor zich heeft', en destilleert daar een theologische betekenis uit. De betekenis die hij voor de preek op het oog heeft, de 'transhistorische betekenis', zal dan congruent moeten zijn met de oorspronkelijk theologische insteek, wil zij een valide toepassing zijn. Zo laveert de auteur op ingenieuze wijze tussen de hermeneutische visie dat er nooit een absolute betekenis kan zijn en de wens om vanuit de Schrift te zoeken naar normen en criteria voor valide interpretaties. Helaas illustreren de voorbeelden in het boek wel de hermeneutische positie, maar nauwelijks het homiletische resultaat.

Walter Brueggemann, The Word Militant.

In dit boek zijn een 11-tal eerder in tijdschriften gepubliceerde artikelen van Brueggemann verzameld. De titel van het boek geeft aan waar Brueggemann voor pleit: een prediking die 'militant' is, strijdvaardig in de zin van het confronteren van de wereld, met het Woord van God als een ons transformerende, verrassende, beangstigende en tevens ontwapenende macht. Niet de prediker zal het Woord snijden op de maat van de cultuur in al zijn fragmentarische verdeeldheid, maar het Woord zelf zal zich laten kennen in al zijn aanstoot en dynamiek als een kracht in en tegenover de cultuur. Wellicht het meest bekende essay dat in deze bundel is opgenomen, is 'Preaching to the Exiles', waarin de kerk van vandaag vanuit de metafoor van de ballingschap wordt beschreven. Deze essays van Brueggemann zijn één voor één parels van reflectie op de relatie tussen tekst en prediking, te verschillend om ze samen te vatten met een enkele zin maar steeds geschreven vanuit een diep existentiële betrokkenheid bij de schrift en de wereld waarin we leven.

Robert Kysar en Joseph Webb, Preaching to Postmoderns. New Perspectives for Proclaiming the Message.

Anders dan de titel van dit boek doet vermoeden, richt de inhoud zich meer op de (postmoderne) hermeneutiek van de bijbel in relatie tot de prediking dan op de kenmerken

van de postmoderne mens en de cultuur. Deze studie is geschreven vanuit de behoefte om de kloof tussen de interpretatie van de bijbeltekst en het schrijven van de preek te overbruggen. Kysar en Webb, respectievelijk (oud-)hoogleraar homiletiek en communicatie in de V.S., bieden daartoe een overzicht van wetenschappelijk onderbouwde exegetische en hermeneutische methodes. Zij behandelen onder andere de historisch kritische, de literair-kritische, de narratief-kritische en de deconstructivistische leeswijze en geven voorbeelden van preken die duidelijk maken welk verschil het hanteren van betreffende methode maakt. Zo leidt een narratief-kritische benadering van het boek Jona niet tot vier preken over afzonderlijke hoofdstukken, maar tot de keuze om het gehele boek in één keer op te nemen in de preek. Inzicht in de voor- en nadelen van de verschillende methoden, af te lezen aan de voorbeeldpreken, vergroot ongetwijfeld het hermeneutisch en homiletisch instrumentarium van de prediker.

Michael Root en James J. Buckley, Sharper than a Two-Edged Sword.

Een bundel Amerikaanse lezingen, gehouden op een conferentie over bijbelse theologie rondom het thema: how to preach, teach and live the sacred history? De essays zijn heel verschillend van inhoud, maar hebben gemeen dat zij uitgaan van de relevantie van de Schrift en van de noodzaak om preken, leren en leven vanuit de Schrift te verbinden. Eén van de meest opvallende bijdragen wat mij betreft, is van Amy Plantinga Pauw, over het perspectief van de leken-bijbellezers in relatie tot de professionalisering van de bijbelwetenschappen.

4. Homiletische studies rondom de verhouding tussen prediking en hoorders

Hanneke Schaap-Jonker, Ruimte om te horen.

Deze uitgave is een gepopulariseerde versie van het proefschrift van Hanneke Schaap over de betekenis van de preek in relatie tot het godsbeeld, de persoonlijkheid en de stemming van de hoorders (zie Postille 60). In het eerste deel van het boek presenteert Schaap opnieuw en in kort bestek haar onderzoeksresultaten, gerelateerd aan een 7-tal geanonimiseerde hoorders portretten. In helder en concreet taalgebruik laat de auteur zien hoe persoonlijkheid, godsbeeld en mensbeeld met elkaar samenhangen en zowel een cognitief als een affectief element bevatten. De portretten met citaten en duiding ervan illustreren hoe de psychologische terminologie zich laat vertalen naar de praktijk van het luisteren naar een preek. Als het daar om gaat, onderscheidt Schaap vier bewegingen: het leggen van relaties, het focussen, dialogiseren en actualiseren. Vervolgens geeft ze aan wat voor soort argumenten hoorders gebruiken wanneer ze verklaren dat een preek voor hen betekenisvol is geweest. Dan gaat het primair om relationele betekenis, waaronder Schaap verstaat dat de hoorders 'een ontmoeting met God hebben tijdens de preek, Gods stem horen en Zijn aanwezigheid ervaren'. Deze ervaring geeft hen perspectief en zin, ze voelen zich aangesproken tot in het diepst van hun wezen. Als tweede factor van betekenis scoort het thema 'aandacht' hoog, waarmee vooral bedoeld wordt dat mensen aandachtig hebben geluisterd. De derde factor waar Schaap mee werkt, betreft juist de negatieve ervaring:

mensen die aangeven bij de preek gevoelens van angst, schuld en zinloosheid te hebben ervaren. De vervolgvraag is welke relatie er is tussen iemands godsbeeld, stemming en persoonlijkheid en de kans op het ervaren van elk van de drie betekenissen. Als het gaat om het godsbeeld van mensen, blijkt hoe meer mensen Gods handelen als ondersteunend en helpend zien, des te eerder zullen zij rapporteren dat zij Gods stem horen in de prediking. Daarbij gaat angst ten opzichte van God vaak samen met het geven van een negatieve betekenis aan de preek. Als het gaat om de factor aandacht, blijkt een positieve houding ten opzichte van de predikant een goede voorspeller te zijn van positieve aandacht voor de preek. Tenslotte legt Schaap de relatie tussen de persoonlijkheidsstructuur van mensen en hetgeen zij op inhoudelijk niveau uit de preek afleiden. Mensen met hetzelfde persoonlijkheidstype blijken dezelfde thema's te horen, zelfs al hebben zij verschillende preken beluisterd.

Het tweede gedeelte van het boek is een uitwerking van de dissertatie waarin Schaap haar bevindingen vertaalt in aanwijzingen voor de preekvoorbereiding. Zij geeft bruikbare tips aan de predikanten hoe zich te bezinnen op de ervaringswerkelijkheid van verschillende hoorders, maar ook op het beeld dat zij, vaak onbewust, van de hoorders hebben. De auteur bepaalt de lezers bij het beeld van de prediker als priester, degene die een bemiddelende en helende rol heeft als uitdeler van de 'verborgenheden Gods' en een heilige ruimte schept waarin de ontmoeting met God kan plaatsvinden. Deze priesterlijke rol heeft implicaties voor de taal van de preek: Schaap pleit voor ontmoetingstaal: direct, affectief en dialogisch. Ten aanzien van het godsbeeld geeft zij aan dat een expliciet godsbeeld van belang is en hoe men dat in een preek kan benoemen. Verschillende persoonlijkheidstypen worden nader toegelicht en daaruit volgen richtlijnen voor een multiperspectivische prediking. Schaap besluit met het voorhouden van de spiegel aan de voorgangers zelf en een theologische duiding van de verhouding tussen Godswoord en mensenwoord via Bonhoeffers visie op de incarnatie. Al met al een behulpzaam en beknopt boek voor degenen die in hun prediking gericht willen anticiperen op wat er in hun hoorders omgaat.

Thomas Troeger, Edward Everding, So That All Might Know.

Hoe valt er te preken voor een gevarieerd publiek met mensen van verschillende leeftijden, vanuit verschillende sociale groepen en met uiteenlopende persoonlijkheidsstructuren? Troeger en Edwards geven hiervoor richtlijnen vanuit hun visie dat het volle heil en de volheid van God zullen corresponderen met het aanspreken van heel de gemeente. De auteurs zijn respectievelijk hoogleraar Christian Communication (Yale) en emeritus hoogleraar Religious Education (Iliff). Hun beider disciplines komen samen in dit boek waarin zij op heldere wijze uiteenzetten hoe mensen leren en luisteren op verschillende manieren. Zij sluiten daarvoor aan bij het onderscheid in de voorkeuren: voelen, denken, verbeelden en doen. Zij werken dit uit op drie gebieden, dat van de Multiple Intelligences (MI), op de kennisverwerving van kinderen en op de kennisverwerving van volwassenen. De Multiple Intelligences theorie levert een scala aan voorkeuren op, waarmee mensen uitgerust kunnen zijn als het gaat om leren: linguïstisch, logisch-mathematisch, muzikaal, fysiek, ruimtelijk, interpersoonlijk, intrapersoonlijk en naturalistisch. Van ieder van deze

voorkeuren geven de auteurs voorbeelden hoe een prediker erop in kan spelen (ingaan op het gewicht van een pond parfum voor de logisch-mathematische typen). Als het gaat om de kinderen in de gemeente, presenteren de auteurs de typen 'Magical Maggie' en 'Literal Larry', en geven een overzicht van de niveaus en manieren waarop deze kinderen aangesproken kunnen worden. Tenslotte geven zij aan op welke wijze een volwassene zijn of haar kennis en levensvisie ontwikkelt en illustreren zij dit met reacties van vier fictieve personages ten aanzien van diverse thema's. Deze personages, Affiliating Al, Bargaining Betty, Conceptualizing Charles en Dialectical Donna, leren de prediker zich in hun denkwereld te verplaatsen. Een aantal voorbeeldpreken en overzichtskaarten maken de schema's en typologieën extra toegankelijk. De typologieën verhelderen veel, maar doen wellicht nog meer verlangen naar een echt gesprek met gemeenteleden. Daaraan wijden de auteurs echter geen nadere gedachten.

Gottfrid Bitter, Heye Heyen, Wort und Hörer.

Heye Heyen, docent praktische theologie aan de PThU, schrijft in een afsluitend artikel in deze bundel waarom hij meent dat de prediking de 21^e eeuw zal overleven. In drie stellingen geeft hij zijn argumenten. De eerste betreft de constatering dat in een cultuur waarin in toenemende mate sprake is van een taboe op werkelijke geloofscommunicatie, deze communicatie een veilige ruimte nodig heeft. De prediking is zo'n ruimte. De tweede stelling betreft het genre van de prediking als mondelinge vertelling in een door beeldcommunicatie gedomineerde cultuur. Deze unieke vorm vult hiermee een leemte. De derde reden is dat prediking voor velen nog steeds een belangrijke bron voor het verwerven van kennis omtrent het christelijk geloof is. Daaruit leidt af dat de didactische functie van de prediking nog lang niet achterhaald is en hernieuwde aandacht behoeft.

Het artikel van Heyen wordt voorafgegaan door een scala aan andere artikelen van deels Nederlandse auteurs zoals Ruud Ganzevoort in een intrigerende bijdrage over de homiletiek van het horen. Johan Bouwer schrijft over een profetische homiletiek en Hanneke Schaap over de thematiek van de psyche van de hoorder. Andere artikelen zijn gewijd aan de familiekerkdienst, het gebruik van literatuur in de preek en een psychoanalytische blik op communicatiestoornissen in de prediking. Zeer uiteenlopende, maar vrijwel steeds prikkelende artikelen rond het brede thema van het Woord en de hoorder.

Stefanie Wöhrle, Predigtanalyse.

Deze dissertatie geeft een overzicht en kritische bespreking van de verschillende methoden voor preekanalyse die in Duitsland sinds 1945 ontwikkeld zijn. Daarmee vormt de bundel feitelijk de eerste gedegen verwerking van deze methoden sinds de bundel van H.C. Piper uit 1976. Wöhrle onderscheidt drie groepen van analysemethoden: gericht op de prediker en de manier waarop die in de preek naar voren komt, gericht op de signaalfunctie van de preek oftewel de receptie door de hoorders, en gericht op de inhoudsanalyse van de preken zelf. Iedere methode wordt onderzocht op onstaansgeschiedenis en –context, op het doel van de analyse en methodische uitgangspunten, op homiletische vooronderstellingen en op wat het werken met de methode oplevert aan resultaten,

problemen en mogelijkheden. In haar slotbeschouwing plaatst Wöhrle de analyse in het bredere kader van een permanent leerproces.

David Plüss, Michaël Rahn, Gottesdienste ins Gespräch bringen.

Deze bundel is bedoeld om het gesprek over de kerkdienst een impuls te geven. De kerkleiding van Aargau heeft hiertoe het initiatief genomen (evenals de PKN in ons land). De bundel bevat een korte inleiding over het nut van 'Feedback-methoden' voor kerkdiensten. Het nut ervan is kwaliteitsverbetering en het recht doen aan het communicatieve karakter van de eredienst. Beleid rondom kerkdienstevaluaties kan op die manier bijdragen aan een 'Feedback-Kultur' in de kerkelijke gemeente. Plüss geeft voorwaarden, waaraan voldaan moet worden, wil feedback effectief kunnen zijn. Vervolgens reiken de auteurs methoden, gerangschikt naar doel(groep) en methode. Kleine en grotere gemeentegroepen en methoden als het groepsgesprek, de enquête, telefoon of internet worden besproken. Daarna komen meer specifieke vormen aan bod, zoals feedback rondom bepaalde thema's, bijvoorbeeld muziek in de dienst, en een methode van video-analyse. Tenslotte volgt een handreiking voor collegiale kerkdienstbespreking en een tweetal lijsten met mogelijke evaluatieve vragen.

Een praktisch en nuttig boekje, waaraan naar mijn idee slechts één ding ontbreekt: namelijk het idee dat de gemeente zelf mede-verantwoordelijk is voor de viering en dus niet alleen achteraf feedback mag geven, maar van meet af aan zou kunnen participeren in beleid, uitvoering en evaluatie van de kerkdiensten.

5. Homiletische studies ten behoeve van het onderwijs

Henk van der Meulen (red.) Als een leerling leren preken.

Voor het eerst sinds de verschijning van Dingemans' *Als hoorder onder de hoorders'* is er in het Nederlands taalgebied een min of meer compleet homiletisch leerboek verschenen. Henk van der Meulen, docent aan de PThU, redigeerde het en studenten beproefden dit boek het afgelopen studiejaar tijdens hun homiletisch practicum. Het boek presenteert zich als een stappenplan om te komen tot het voorbereiden, houden en evalueren van een preek. Het eerste hoofdstuk beoogt het gehele proces in beeld te brengen, Gerrit Immink presenteert daar een stappenplan voor de prediking, inclusief enkele praktische oefeningen. Vervolgens wordt per hoofdstuk door telkens één of twee andere auteurs een onderdeel of aspect nader belicht, zoals bijvoorbeeld de homiletische situatie (Rein Brouwer), preek en liturgie (Marcel Barnard), de preek en de dogmatiek (Jan Muis), focus en functie en meditatie (Henk van der Meulen) en de preek als taalgebeuren (Kees Bregman). De hoofdstukken staan min of meer op zichzelf, en lopen niet altijd parallel met het door Immink gepresenteerde stappenplan. Opvallend is de aandacht voor meditatieve en reflexieve momenten tijdens de preekvoorbereiding. Dit maakt het boek tot meer dan een praktische leidraad alleen. Het laat zien dat theologische reflectie en spirituele vorming niet kunnen ontbreken in het homiletisch proces. Ten aanzien van de spirituele vorming

vinden we de aanzetten daartoe enigszins verspreid in het boek, met name in de hoofdstukken van Ingrid de Zwart en Henk van der Meulen. Al met al vonden studenten het een toegankelijk studieboek waarin veel bruikbare handreikingen worden gedaan. Het doet wat een goed boek moet doen: het verlangen opwekken naar méér, vooral naar het ontwikkelen van een inspirerende visie op de prediking binnen de protestantse kerken in Nederland. Er blijken genoeg auteurs die iets te bieden hebben op dat terrein.

Paul S. Wilson, Setting Words on Fire. Prediking als onderwijs en proclamatie.

In dit handboek pleit de auteur, hoogleraar homiletiek aan de Universiteit van Toronto, voor een herbezinning op de prediking als onderwijs en verkondiging. Zijn ervaring met de hedendaagse prediking is dat beide elementen vaak node ontbreken en dat preken daardoor vlak en vrijblijvend worden. Wilson baseert zijn oproep niet alleen op deze waarneming, maar geeft aan hoe hij van historische preken leerde, dat deze beide functies de kern en kracht van de prediking bepalen. Het eerste gedeelte van zijn boek geeft Wilson een overzicht over de aard en inhoud van 'preaching as teaching', waarbij hij aansluit bij de beweging van de New Homiletic in een pleidooi voor een bijbelse, beeldende en evocatieve prediking. Zo tracht hij de valkuilen te vermijden die samenhangen met traditionele overdrachtsvormen van leren waarbij voorspelbaarheid, eenzijdige kennisoverdracht en dogmatisme op de loer liggen. Steeds geeft Wilson concrete aanwijzingen die de prediker helpen om daadwerkelijk met het geschrevene aan de slag te gaan, zoals in het hoofdstuk over polair taalgebruik waarin hij karikaturale preekfrases genadeloos ontmaskert. Wilson pleit, net zoals bijvoorbeeld Tim Keller, voor een prediking die mensen redenen geeft om te geloven. Daarin mag een prediker niet terughoudend zijn. Goede prediking heeft echter behalve goed onderwijs meer nodig: de dimensie van de verkondiging. Daarbij gaat het niet om een verhandeling over en vanuit het evangelie maar om een directe, persoonlijke aanspraak. Wilson citeert hierbij één van de preken van Barth die uitlegt dat wetenschap aangaande datgene wat God ons in Christus geeft, zelden een lach op iemands gezicht tovert, maar dat de aanzegging 'jij bent in genade aangenomen', een mens kan doen stralen. Wilson besteedt apart aandacht aan drie soorten verkondiging die min of meer problematisch zijn: de aanklacht, de klacht en het profetisch appèl. Vervolgens geeft hij zes vormen van verkondiging van het evangelie: het getuigenis, het gebed, de opwekking, de proclamatie, de doxologie en de viering. Reflecties over autoriteit en authenticiteit in de verkondiging besluiten het boek. Omdat prediking behoort tot het orale taalspectrum, heeft Wilson bij het boek een cd opgenomen met gesproken voorbeelden van historische preken. Dit alles ter lering en ter bevordering van de proclamatie van Gods glorie en zijn rijk.

Robert S. Reid, The Four Voices of Preaching. Doel en identiteit van de prediking.

Robert Reid, docent retorica en communicatie aan de universiteit van Washington, presenteert dit boek als een vorm van landkaart waarmee een prediker kan werken om te ontdekken welke homiletische en retorische kenmerken zich voordoen in de wereld van de prediking. Deze landkaart bevat een matrix van vier 'voices' van prediking, vier manieren waarop de stem van de prediker en de stem van de hoorders zich tot elkaar verhouden.

Reid gaat er daarbij van uit dat theorieën aangaande prediking in belangrijke mate gedetermineerd worden door de culturele context waaruit zij voortkomen. Interessant is hoe hij dit vertaalt in de criteria waarmee hij zijn matrix vormgeeft. Hij zoekt naar lijnen die iets verraden van het doel van de prediking en de identiteit ervan. Daartoe kiest hij de aard van de taal als eerste onderscheidingslijn met als uiterste polen een specifiek vastgelegd en bepalend of een meer open en uitnodigend appèl. Als tweede lijn kiest hij de aard van de autoriteit die men veronderstelt: als appèl op een gemeenschappelijke en gedeelde waarheid of als appèl op een persoonlijke en individuele waarheid. Zo komt Reid tot vier stemmen: de onderwijzende (Teaching Voice), de bemoedigende (Encouraging Voice), de gidsende (Sage Voice) en de getuigende (Testifying Voice). De onderwijzende stem is vooral gericht op uitleg door middel van argumentatie, en doet een beroep op collectieve instemming. De bemoedigende stem nodigt uit tot een ontmoeting tussen God en mens, door dit als perspectief aan te bevelen en te propageren waardoor de hoorders zich gestimuleerd en uitgenodigd weten zelf daarnaar op zoek te gaan. De gidsende, wijze stem geeft een analyse van mogelijkheden van betekenisgeving en nodigt de hoorders uit, om hun eigen ideeën daarmee in verband te brengen. De getuigende stem articuleert de mogelijkheden van het leven uit geloof, en hoopt de hoorders te engageren hun eigen stem in dit gesprek te mengen. In de nadere beschrijving van deze stemmen, verbindt Reid ze aan voorbeelden van concrete prediking en voorbeelden van homiletische bezinning. Zo biedt hij in dit boek tevens een overzicht van het landschap van de homiletische richtingen in Noord-Amerika. Voor predikers is het boek vooral bedoeld als hulp, in het definiëren van hun eigen identiteit als prediker. Lastig daarbij is echter dat een typologie altijd karikaturen verbeeldt, terwijl de meeste predikers zich bij meerdere typen thuis zullen voelen. Daarin toont zich zowel de kracht als de beperking van het boek: het is eerder een communicatieve dan een theologische studie.

Anna Carter Florence, Preaching as Testimony.

Anna Florence doceert homiletiek aan Columbia Theological Seminary in Decatur, Georgia. Deze studie laat zich aanvankelijk lezen als een persoonlijk testimonium van Florence zelf, die beschrijft, hoe zij in haar studie van de geschiedenis van de prediking eigenlijk nauwelijks vrouwelijke voorbeelden tegenkwam. Totdat zij merkte dat er vele vrouwen in allerlei circuits gepreekt hebben, maar het niet zo noemden, om problemen met culturele en godsdienstige normen te voorkomen. Dit is één van de redenen waarom Florence kiest voor de metafoor van het getuigenis als adequaat voor de prediking. Een andere reden is dat het direct aansluit bij de manier waarop de nieuwtestamentische prediking is ontstaan: mensen die het onvoorstelbare, onbewijsbare, toch gingen verkondigen zoals de vrouwen in het tweede slot van Marcus. Het voordeel van deze metafoor is bovendien dat getuigenissen uit de marge van de geschiedenis, veelal afkomstig van vrouwen, in het homiletische blikveld kunnen komen. Het begrip 'testimony' ontleent bovendien geen autoriteit aan de ambtshiërarchie en structuren van de kerk, maar aan de getuigenisgever zelf. Getuigenis impliceert tevens dat de geloofs- en levenservaring deel uitmaakt van de persoonlijke vertellingen en belijdenissen. Dit acht Florence van groot belang, juist voor de prediker zelf, van wie aldus een existentieel leven met het woord van God verwacht wordt.

Na deze uiteenzetting schrijft Florence een boeiend portret van drie 17^e en 18^e eeuwse Amerikaanse vrouwelijke predikers of liever: getuigen. Uit deze portretten concludeert zij dat vrouwelijke prediking 'verstorend' werkte binnen de gegeven kaders, een liminale plaats had en dat het verkondigend, profetisch en in zekere zin 'lichamelijk' van aard was. Vervolgens verbindt Florence deze gegevens met hetgeen zij van Ricoeur, Brueggemann, Mary Fulkerson en Rebecca Chopp leert aangaande de filosofische, bijbeltheologische en feministisch theologische aspecten van het getuigenis. In een slothoofdstuk brengt Florence dit alles samen in een visie op de taak van de prediking vandaag en in praktische aanwijzingen voor de prediker die zich wil bekwamen in prediking als getuigenis. De stijl van het boek is verfrissend direct, soms wat populair maar toegankelijk en helder. Opvallend is dat Florence nauwelijks refereert aan het werk van Thomas Long, terwijl het beeld van zijn 'witness' zeker verwantschap heeft met de insteek van Florence. Een vergelijking met het gelijktijdig verschenen 'Predigt ist Zeugnis' van Philip Müller (zie Postille 60) zou wellicht interessant zijn. Blijkbaar sluit de gekozen metafoor goed aan bij homiletische tijdgeest.

Lucy Hogan, Graceful Speech. An Invitation to Preaching.

Al eerder verschenen, maar nog niet in Postille besproken is het boek van Lucy Hogan, hoogleraar homiletiek aan Wesley Theological Seminary (episcopaals) in Washington D.C. Haar brede ervaring in het homiletische onderwijs heeft zij systematisch en helder geordend in een homiletisch leerboek in drie delen: eerst een reflectie op christelijke communicatie en de theologie van de prediking met aandacht voor de persoon en persoonlijke vragen van de prediker. Hogan presenteert een trinitarische onderbouwing van de homiletiek, waarbij de prediker geroepen is om eigenschappen en relaties van Vader, Zoon en Geest te bemiddelen. Dat leidt tot een prediking met aandacht voor relationaliteit, wederkerigheid en de mogelijkheid tot participatie. De bron van prediking is de lofprijzing en preken is te kwalificeren als het benoemen van de genade van God. In het tweede deel van het boek volgt een overzicht van het preekvoorbereidingsproces, waarbij Hogan aandacht besteedt aan de prediker als 'detective of the divine', degene die de aanwezigheid van de voetstap van God in de preektekst en situatie opspoort. Het derde deel besteedt de auteur aan de communicatie van het evangelie, met veel aandacht voor taal die congruent is met het wezen van wat er gezegd mag worden. Tevens is er aandacht voor de prediking bij casus. Ieder hoofdstuk besluit met discussievragen en literatuurverwijzingen. Een bijzonder waardevol en fris studieboek.

Thomas Long en Leonora Tubbs Tisdale, Teaching Preaching as a Christian Practice.

In deze studie ontwerpt een team van Amerikaanse homileten waaronder Long, Lose, Niemann, Jeter, Brown, Tisdale en Lundblatt, een nieuwe pedagogiek voor het homiletisch onderwijs. Zij bepleiten een paradigmawisseling van leraar-gecentreerd onderwijs naar proces- en praktijk-georiënteerd onderwijs. Dat is dus niet de gebruikelijke shift van leraar-gecentreerd naar leerling-gecentreerd, omdat dat in hun ogen slechts een verleggen van het zwaartepunt zou zijn, maar niet honoreert dat het in prediking gaat om een proces van handelingen, die ingebed zijn in een veel bredere praxis van christelijk leven. Een voordeel van dit begrip, 'Christian practice', is dat het voor alle mogelijke christelijke groeperingen

herkenbaar is, maar wel verschillend ingevuld kan worden. Deze benadering impliceert tevens dat men als prediker op structurele wijze aandacht besteedt aan historie, traditie en context van de geloofsgemeenschap.

In het eerste deel van het boek leggen Thomas Long en anderen uit wat zij bedoelen met prediking als 'Christian practice'. Het tweede deel van het boek is gewijd aan acht verschillende aspecten van het preken als praktijkgebeuren, zoals het interpreteren van de bijbeltekst, het gebruik van taal en de voordracht. In deze beschrijvingen concentreert men steeds op het proces en de 'practice' die daarmee samenhangt. De opsomming lijkt echter weinig vernieuwend, er is geen aandacht voor nieuwe media bijvoorbeeld. In het derde deel van het boek gaat het om het ontwerpen van kwaliteitscriteria voor de beoordeling van prediking, iets wat men vrijwel nergens in een homiletisch handboek tegenkomt. De inhoud is echter niet verrassend, aan de orde komen groepsbesprekingen, peer-review, individuele besprekingen door de docent en enquêtes voor gemeenteleden. Het laatste deel van het boek bevat een overzicht van een preekpracticum en een beschouwing over de plaats van prediking binnen het seminarie curriculum. Het boek belooft meer dan het waarmaakt, maar bevat een waardevolle aanzet tot reflectie op de rol van het homiletisch onderwijs in relatie tot een visie op de gemeente en het predikambt.

William Willimon, A Guide to Preaching and Leading Worship.

William Willimon, bisschop van de United Methodist Church, geniet zowel faam als erudiet homileet en als prediker. In zijn visie is de zondagmorgenviering en met name de prediking binnen de protestantse kerk van eminent belang. De voorganger vervult in deze diensten een cruciale rol in de planning, uitvoering en evaluatie. Hiervoor geeft Willimon in afzonderlijke hoofdstukken talloze aanwijzingen, vooral nuttig voor beginnend voorgangers. De eerste is: verander nooit de liturgische gewoonten van een gemeente voordat je precies weet waarom ze zo gegroeid zijn en gepraktiseerd worden. In het eerste hoofdstuk somt Willimon op waar het meestal misgaat in de vieringen: gebrek aan focus en coherentie, een eenzijdige en beperkte omgang met de Schriften, te weinig mogelijkheden voor de gemeente om te participeren in de dienst, te weinig ruimte en tijd voor onderlinge ontmoeting, de uitsluiting of het exclusief behandelen van kinderen, gebrek aan bezinning op het gebed en de oefening ervan en een verwaarlozen van doop en avondmaal.

Met dit in gedachten, zal een voorganger zich willen bekwamen in een verantwoord liturgisch beleid en een opbouwende liturgische praktijk. Willimon behandelt vervolgens de liturgische planning, het gebed, de sacramenten en met name de prediking. Hij sluit af met een hoofdstuk over het betrekken van de gemeente bij de planning en evaluatie van de kerkdienst. Het boek geeft aan dat er nog een wereld te winnen valt aan kwaliteit. Nergens belooft Willimon dat hiermee de problemen rondom de teruggang van het kerkbezoek worden opgelost. Die vragen blijven staan, maar het boek rekent wel af met een te gemakzuchtig genoegen nemen met de middelmaat.

Elements of Preaching: een serie homiletische themastudies.

Bij Fortress Press verschijnen momenteel in hoog tempo een serie handzame publicaties, die ieder een deelaspect van het homiletisch proces beschrijven. Het idee er achter is dat een homiletische handboek te weinig diversiteit aan gezichtspunten biedt voor studenten en predikers die in theologisch en maatschappelijk plurale situaties preken. Daarom is bewust gekozen voor auteurs vanuit verschillende etnische en confessionele achtergronden. De publicaties zijn op die manier onderdeel van een voortgaand gesprek, te vinden op de website www.ElementsofPreaching.com. De boeken hebben eerder een uitnodigend en verkennend, dan een normatief karakter. In ieder deel van de serie is aan het slot een uitgebreide literatuurverwijzing opgenomen.

Het eerste deel, *Thinking Theologically*, is geschreven door Ronald Allen en geeft een historisch overzicht in de vorm van een staalkaart van theologische stromingen en hun effect op de prediking. Allen zet in bij de Verlichting en onderscheidt enerzijds bewegingen in het spoor van de Verlichting en anderzijds bewegingen die als een reactie daarop ontstonden. In een apart hoofdstuk over contextuele theologie beschrijft hij bevrijdingstheologieën en etnische theologieën. De thema's die hij voor zijn beschrijvingen kiest zijn het 'basic concern' van de theologie, de visie op de bijbel, de theologische methode (bijvoorbeeld een kritische correlatie tussen tekst en leefwereld) en het doel van de prediking. Aan het slot van het boek is alles nog eens in een overzichtelijk schema weergegeven. Het helpt om theologische posities te verhelderen.

Het tweede deel in de serie is geschreven door James Nieman, *Knowing the Context*. Nieman beschrijft het belang van een contextuele analyse voor de prediking en geeft daarbij het voorbeeld van Bonhoeffer. Vervolgens schetst hij in enkele stappen hoe in de geschiedenis over contextualisering geschreven is, bij onder meer Augustinus, Gregorius de Grote en, recent, Henry Mitchell. Als hulp om context in kaart te brengen biedt Nieman dan handreikingen voor methoden om het thema context te benaderen en schema's om items te selecteren. Vervolgens komt het moeilijkste werk: de interpretatie van de gegevens. Daartoe gebruikt Nieman de metafoer van de spiegel en het venster voor de 'tekenen' die gevonden zijn. In een slothoofdstuk geeft hij weer, hoe de prediker het besef van context vruchtbaar kan maken in de prediking.

In *Shaping the Claim* beschrijft Marvin McMickle wat een 'claim' oftewel het appèl of de doelstelling van de prediking is, en hoe zich dat verhoudt tot de bijbelse tekst van betreffende preek en tot de claim van de prediking in het algemeen. Onder de paragrafen logos, pathos en ethos, geeft hij aan waar de prediker aan moet denken bij het ontwerpen van zo'n claim en hoe deze claim op genoemde niveaus uitgewerkt kan worden. Deze opzet helpt predikers om, met name bij betogende preken, snel tot een kernachtige doelstelling te komen.

Delivering the Sermon is geschreven door de Afro-Amerikaanse theologe Teresa Brown, die inzet met een analyse van verschillende communicatiestijlen en verwachtingspatronen van gemeenten. Zij besteedt vervolgens aandacht aan technische aspecten van de stemvorming, zoals ademhaling en volume. Zij behandelt vormen van articulatie, zoals toon en ritme en gaat in op vragen rondom emotie en stemming, oogcontact, nervositeit, en de

presentatie van een geschreven manuscript. Aan het slot volgt een hoofdstuk over de fysieke presentatie door de persoon van de prediker, met aandacht voor bijvoorbeeld kleding en verschijning (body art?), houding, open en gesloten gebaren en het innemen van fysieke ruimte. Bij ieder hoofdstuk zijn checklists en discussievragen opgenomen.

Naast bovengenoemde uitgaven zijn inmiddels verkrijgbaar in dezelfde serie: *Interpreting the Bible* (Mary F. Foskett), *Determining the Form* (O. Wesley Allen), *Finding Language and Imagery* (Jennifer L. Lord) en *Serving the Word* (Melinda A. Quivik).

6. Homiletische studies rondom prediking en presentatie

Ben Katt, The Power of Persuasive Preaching.

De auteur van dit boek is behalve theoloog tevens zakenman en weet hoe hij met overtuiging zijn produkt op de markt moet brengen. In zijn visie is het doel van de prediking: het mobiliseren van de gemeente ten aanzien van de bedoelingen van God. Zoals Kenton Anderson eerder deed in zijn 'overtuigend preken', schrijft Katt zijn homiletische en presentatietechnische aanwijzingen in de vorm van een verhaal rondom de personage van een vertwijfelde voorganger, die zoekt naar nieuwe wegen ter inspiratie voor zijn werk. De lezer volgt de trainingssessies van dominee Tim en leert en passant veel nuttigs rondom voorbereiding en presentatie van een op overtuiging gerichte prediking. De verhaalstructuur zal voor de één plezierig zijn, voor de ander leidt het slechts af van waar het feitelijk om gaat: een leerproces in communicatie en presentatie.

Jana Childers en Clayton Schmitt, Performance in Preaching.

Dit boek is geschreven als een liber amicorum voor Charles Bartow, door een tiental van zijn leerlingen en collega's. Het bevat een scala aan creatieve en uiteenlopende essays over hetgeen Bartow schreef en doceerde: de presentatie en communicatie van de prediking. Opgenomen is onder andere een artikel van Mary Donovan Turner over de performance van de profeet, van John Rottman over de grenzen van performance en performatief taalgebruik en van Marguerite Schuster aangaande theologische reflecties op de performance. Een dvd met voorbeelden en presentatie oefeningen, ook van Bartow zelf, is bijgeleverd.

Martin Peier, Beim Wort genommen. Kommunikation in Gottesdienst und Medien.

Deze bundel bevat artikelen van theologen en mediadeskundigen over het brede veld van communicatie binnen de kerk en met betrekking tot de media. Het biedt een exemplarische analyse van een complete kerkdienst in vergelijking met de communicatieve dynamiek van het theater. Verder is er aandacht voor specifiek kerkelijk taalgebruik ('Tabusprache'), voor radio uitzendingen met een 'Woord op Zondag' en voor een communicatieve visie op de hoorder van de preek als co-actor ten aanzien van de prediking. Thema's die van belang zijn voor nadere studie. Het verschuiven van de communicatieparadigma's van onze samenleving zal ook vertaald moeten worden naar het homiletische veld.

7. Homiletische studies rondom prediking, cultuur en ethiek

Andrea Bieler, Gottesdienst interkulturell.

Andrea Bieler verzamelde voor deze uitgave preken en liturgische teksten rondom het thema interculturaliteit. Zij opent de bundel met een beschrijving van de interculturele context van de opleiding waar ze werkt (Pacific School of Religion, Berkeley, Californië) en een beschouwing over de westerse wereld als toenemend migratiegebied. Voor de ruimte waarbinnen de interculturele ontmoeting en viering plaats kan vinden, gebruikt ze de term 'tussenruimte', die ze ontleent aan Homi K. Bhabha. Deze term doelt op de ruimte die ontstaat wanneer individuen of groepen hun eigen identiteit articuleren, procesmatig tot een nieuwe zelfdefinitie komen en dus tot nieuwe vormen van samenwerken of van elkaar tegenstreven. In theologische zin ziet Bieler in de eschatologische spanning tussen het al wel en nog niet aangebroken zijn van de vrede Gods in Jezus ook zo'n tussenruimte. Die ruimte, vol herinnering en verlangen, is de ruimte waarbinnen de liturgie plaatsheeft.

In de bundel wordt het begrip tussenruimte breed opgevat: zo zijn er preken verzameld op het kruispunt van de interculturele ontmoeting, namelijk afro-amerikaanse en aziatisch-amerikaanse preken. Daarnaast betreft het preken die betrekking hebben op het botsen van verschillende culturen wereldwijd, als het gaat om oorlogssituaties of de strijd tegen het terrorisme (o.a. een "9/11" preek). Verder komen het thema migratie en grensoverschreiding aan de orde en richten enkele preken zich op de begeleiders in de tussenruimte onderweg: de engelen. De preken, teksten en enkele gebeden worden gevolgd door een beknopt beschouwend hoofdstuk, waarin Bieler analyseert wat deze interculturele waarneming haar oplevert. Dat is het inzicht in het belang van de historische dimensie van culturele verschillen. Zij wijst op het postkoloniale denken dat uitermate kritisch is over het zoeken naar een homogene culturele identiteit. Juist daarom acht Bieler het begrip tussenruimte bruikbaar: het vormen van identiteit is een 'Sein im Werden' en toekomstgericht. Vanwege deze dimensie kan liturgie en prediking bijdragen aan de interculturele uitwisseling. Bieler schetst mogelijke problemen, maar gaat daar niet diep op in. Zij noemt kortweg enkele opbouwende mogelijkheden in hybride culturen: gemeenschappelijk zingen, bidden, spreken en eten waarbij niet verbale en non verbale communicatie mogelijk wordt. Vanwege het belang van het thema en de ook in Nederland steeds intercultureler gekleurde samenleving valt te hopen dat na deze opening van de ruimte voor de uitwisseling, Bieler zich ook op het thema van de grenzen richt. Dan komen de spanningsvelden wellicht nog productiever in beeld.

David Schlafer en Timothy Sedgwick, Preaching What We Practice.

Schlafer en Sedgwick, respectievelijk homileet en ethicus in Canada en de VS, schrijven dit boek vanuit het besef, dat in crisis tijden het kerkbezoek en de prediking een ervaring lijken te krijgen, maar dat dit net zo snel weer wegebt. Zij illustreren dit aan gebeurtenissen rondom 9/11 en geven aan dat zich wereldwijd telkens nieuwe situaties voordoen die vragen om ethische bezinning en een moreel oordeel. De prediking lijkt zich daar over het algemeen weinig mee in te laten, behalve op het hoogtepunt van een crisis. Zij analyseren de kansen en valkuilen voor de prediking om het morele oordeelsvermogen van de

gemeente te stimuleren. Daartoe zoeken zij vanuit de Schriften naar aanwijzingen voor een theologie van de prediking die raakt aan het dagelijks leven. Zij concentreren zich op hetgeen zij zien als fundamenteel christelijke thema's en praktijken, zoals gebed, vergeving, gastvrijheid, burgerschap en zorg voor de schepping. Preekvoorbeelden illustreren deze thema's en zetten ze op scherp. De auteurs formuleren homiletische strategieën, om met morele issues om te gaan in de preek. De voorwaarden hiermee verbonden zijn, bijvoorbeeld, een niet-polariserende insteek, een theologische verfijning van Gods betrokkenheid bij het gebeuren, een zorgvuldig luisteren naar de Schriften waar het gaat om onderscheidende kwesties en het werken met een schema waarbij zowel de spanning als het doel van de preek op dialogische wijze naar voren wordt gebracht. Een gecomprimeerd en nuttig boek, dat raakt aan het hart van de prediking als relevant woord voor het leven van vandaag.

Anthony Carter, Experiencing the Truth.

Anthony Carter is assistant pastor in de reformatorische Southwest Christian Fellowship in Atlanta. Hij schreef al eerder 'On Being Black and Reformed'. Hij schrijft dit boek tegen de achtergrond van afro-amerikaanse kerken met een charismatische en evangelicale inslag en hij levert een pleidooi voor wat hij noemt een terugkeer van deze kerken naar een bijbelse, reformatorische theologie en prediking. Zijn argumenten daarvoor zijn tweërlei: Ten eerste zijn de afro-amerikaanse kerken altijd sterk op de bijbel georiënteerd geweest en doet de reformatorische theologie het meeste recht aan de bijbel. Ten tweede heeft het afro-amerikaanse geloofsleven een hang naar ervaring en biedt de reformatorische traditie, in weerwil van de 'frozen chosen' karikatuur ervan, ervaring in de meest bijbels verantwoorde vorm. Om dit te illustreren, citeert Carter uit het werk van Wilhelmus à Brakel, theoloog van de Nadere Reformatie. Het boek bevat vervolgens een pleidooi voor bijbelse theologie, liturgie, spiritualiteit en prediking.

8. Prekenbundels

Michael Knowles, The Folly of Preaching.

Eigenlijk is dit meer dan een prekenbundel. In drie inleidende hoofdstukken schrijven eminente homileten uit het Amerikaans taalgebied essays over de sociale dimensies van de prediking (bijvoorbeeld met betrekking tot de black church, de hoorders als volk van God, preken in een cultuur van narcisme), over de methode van de homiletiek (verbeelding, retorica, exegese), en over de theologie van de prediking (naar aanleiding van 1 Corinthe 1). Onder het motto van de 'dwaasheid van de prediking' volgen dan 12 preken van o.a. David Buttrick, Elizabeth Achtemeier, John Stott, Cleophus LaRue en Haddon Robinson. Verschillend in kwaliteit, stijl en inhoud, soms typisch Amerikaans (veel 'stories'), maar eigenlijk allemaal doordrenkt van het besef dat Gods genade groter is dan ieder begrip kan bevatten.

Gerd Theissen, Protestantische Akzente. Predigten und Meditationen.

Een bundel preken en meditaties van de Heidelberger nieuwtestamenticus Gerd Theissen, ('Ik moest van Pilatus achter Jezus aan...') waarin hij in het voorwoord aangeeft wat voor hem de onopgeefbare waarde van het protestantisme is. Hij ziet dit eerder als theologisch accent dan als confessioneel afgebakend gedachtengoed. Hij doelt daarmee op het thema's van vrijheid en bevrijding en op de mogelijkheid om God niet alleen met hart en gevoel, maar tevens met verstand te dienen. Theissen beschouwt het protestantisme zelfs als een noodzakelijk 'levensprogramma' voor de huidige tijd. In een analyse van de hedendaagse westerse cultuur wijst Theissen op het thema individualisme en geeft aan dat een protestant zich daarbij niet verloren hoeft te voelen, maar zich er positief toe kan verhouden, vanwege de 'oerprotestantse' aspecten zoals het omgaan met de druk om beslissingen te nemen, het besef dat individuele mogelijkheden eindig zijn en het gegeven dat men slechts een fragment is in een groter geheel. Op soortgelijke wijze legt hij een verbinding tussen een hedonistische tijdgeest en de verdiepende spiritualiteit van het protestantisme, waarin het leven met God, een leven in vreugde en dankbaarheid is. Het leerstuk van de rechtvaardiging van de goddeloze, kan de mens, die leeft in een atheïstische wereld, leren omgaan met ervaringen van contingentie, gebrokenheid en zonde. Bovendien vormt de protestantse, kritische waardering van moderniteit en traditie beide, een basis voor het leven vanuit geloof en verantwoordelijkheid tezamen. Zo vormt het protestantisme een tegenwicht en antwoord op de huidige tijdgeest.

Deze enthousiasmerende lofzang op het protestantisme wordt geïllustreerd in preken en meditaties, waaronder een indrukwekkende preek over 'het experiment Job' en waarom mensen ondanks alles, aan God vasthouden.

David Flee en Dave Bland, Preaching John's Gospel.

Deze bundel preken naar aanleiding van het Johannes evangelie, begint met een artikel van Flee en Bland om de lezers binnen te leiden in de taal en symbolische wereld van Johannes, teneinde de diepte van het evangelie te proeven. De daaropvolgende preken zijn gerangschikt onder zes thema's die steeds kort ingeleid worden, namelijk de symbolische en materiële wereld bij Johannes, vriendschap als theologisch centrum, de paracleet, het Woord als teken, geloven is zien en de stem van Jezus. Verschillende bekende en minder bekende predikers hebben meegewerkt, zoals Fred Craddock, Gail O'Day, Thomas Olbricht en Thomas Long.

9. Leesroosterprediking

Gottesdienstpraxis A: Sexagesima bis Kantate.

In de Gütersloher serie 'Predigthilfen', voornamelijk gericht op de EKD, onderscheidt men serie A en serie B. Serie A bevat preken voor de zondagen door het jaar, serie B de casuality (zie hieronder). De bijdragen bestaan uit exegetisch-homiletische notities bij de evangelielezing, een preekidee, een preekthema, suggesties voor liturgische teksten inclusief complete gebeden, een uitvoerige preekschets en ideeën voor de uitvoering, een

bijpassende actie of handeling, en een seculiere tekst die als context kan dienen. Als toegift nog een extra 'tip' in de vorm van een suggestie voor een bijpassend kunstwerk, verhaal, film of iets dergelijks. Bij sommige zondagen wordt ook de oudtestamentische tekst behandeld. De complete teksten worden op een cd in Word en PDF-files meegeleverd. Het materiaal biedt vele verwerkingsmogelijkheden, is niet kant-en klaar en prikkelt de eigen creativiteit.

Er ist unser Friede. Lesepredigten.

Deze bundel bevat per zondag een complete preek, enkele suggesties voor liederen en een voorbede. De preken zijn geschikt voor 'preeklezers' in Duitsland, maar zeker ook inspirerend voor Nederlandse lezers. Naast het materiaal voor de zondagen bevat iedere halfjaarlijkse bundel tevens een inleidend artikel, ditmaal over de verhouding tussen mededelingen en inzameling van de gaven. Tenslotte biedt de bundel materiaal voor 'bijzondere preken', dit najaar bijvoorbeeld twee preken ter gelegenheid van 20^e herdenking van de val van de Berlijnse Muur op 22 november. De ene preek is naar aanleiding van de tekst 'wat bij mensen onmogelijk is, is mogelijk bij God' en de tweede gaat terug op Jesaja 49, 13-16: 'ik heb je in mijn handpalm gegrift, je muren staan mij steeds voor ogen'. Het boek bevat tevens een cd met PDF- en desktop files met de complete teksten.

Predigtstudiën für das Kirchenjahr, Perikopenreihe I.

Deze onder redactie van o.a. Wilhelm Gräb uitgegeven commentaren bij het leesrooster kenmerkt zich door haar dialogische karakter, waarmee zij teruggrijpt op de homiletische inzichten van Ernst Lange. Kenmerkend blijft dat per zondag telkens twee verschillende auteurs een bijdrage leveren, in onderling gesprek rondom de tekst. Het eerste zwaartepunt ligt op de presentatie van de bijbelse tekst en het tweede op de presentatie van actuele hermeneutische waarnemingen in relatie tot de tekst. De bijdragen zijn meestal fundamenteel van aard en goed overdacht, met relevante verbindingen naar exegetisch materiaal, moderne literatuur en adequate voorbeelden. De preek moet de lezer zelf nog maken, maar materiaal ter verdieping van de gedachten wordt hiermee in ruime mate aangereikt.

The Abingdon Preaching Annual 2009.

De meest uitgebreide Amerikaanse preekhulp bij de vierjarige kalender van het Revised Common Lectionary, in gebruik bij (o.a.) de United Methodist Church. Bij alle vier de lezingen is een commentaar opgenomen, enkele liturgische teksten zoals een Call to Worship, een Invocation, Prayer of Confession and Words of Assurance en een Benediction. Een preek bij, meestal, de evangeliëlezing en een cd rom met alle teksten completeren het geheel. Het gaat hier om doordachte Amerikaanse preken, waarin een gerichte exegese, humor en verhalen de aandacht vasthouden en de persoonlijke stijl van de prediking uitloopt op een concrete toepassing.

Wesley Allen Jr. Preaching and Reading the Lectionary.

Dit is een compleet commentaar bij het driejarig Revised Common Lectionary. Allen presenteert het als drie dimensionele benadering: hij behandelt de verhouding tussen de vier lezingen per zondag (de breedte), de verbindingen van zondag tot zondag (de hoogte) en de verbinding van jaar tot jaar (de diepte). Op die manier bouwt hij aan, wat hij noemt, een 'cumulatieve preekstrategie', waarbij de voorganger kan kiezen welke strategie hij dit jaar volgt en zo dus afwisseling en opbouw kan bewerken. Zo geeft hij voor de Adventsperiode verschillende mogelijkheden aan, variërend van een focus op de evangelielezingen tot een focus op de thematische bemoediging in de epistellezingen. Een bijzonder behulpzaam en creatief boek, met name voor predikanten die al jaren volgens dezelfde (evangelie) roosters preken en hierin willen variëren. Bij deze uitgave hoort een cd met alle teksten en extra materiaal, bijvoorbeeld een korte uitleg van het karakter van de zondag voor in de gemeentebrief (Engelstalig).

Roger van Harn en Brent Strawn, Psalms for Preaching and Worship.

Een omvangrijk exegetisch en homiletisch commentaar bij alle psalmen die in het Revised Common Lectionary geagendeerd zijn (ruim 100). In het eerste gedeelte van het boek schrijft Strawn een beschouwing over de prediking van de psalmen, waarbij hij aansluit bij de typologie van Brueggemann, die de psalmen verdeelt in liederen van oriëntatie (hymnes), disoriëntatie (klaagliederen) en nieuwe oriëntatie (dankzegging en lofprijzing). De dynamiek die deze structuur toont, kan benut worden in de prediking en raakt aan existentiële lagen bij de hoorders. De psalmen zijn op volgorde van het psalmboek gerangschikt, waarbij steeds aangegeven is bij welke zondag en in elke lezingencombinatie ze voorkomen. Het bijbehorende commentaar legt meestal tevens een verbinding met andere lezing(en). De exegetische lijnen zijn over het algemeen dieper uitgewerkt dan de homiletische, maar al met al is dit zeker een waardevol boek voor wie (een serie) over de psalmen wil preken.

10. Casualia

Gottesdienstpraxis B: Passion.

Onder redactie van Christian Schwarz verschijnt nu de B-serie van de reeks Gottesdienstpraxis. Hierin verschijnen jaarlijks meerdere uitgaven ten behoeve van de casualia en bijzondere gelegenheden. In deze uitgave voor de Passietijd zijn creatieve ideeën opgenomen voor wie graag met symbolen werkt. Tevens zijn voorstellen te vinden voor vieringen met kinderen en een aantal opeenvolgende meditatieën voor de veertigdagentijd of ochtend- en avondgebeden in de Stille Week. Compleet met cd-rom.

Gottesdienstpraxis B: Trauung.

De aflevering over trouwen huwelijksjubilea zet in met een paar beschouwingen over liefde en huwelijk en de rol van de kerk daarbij. Daarna volgen een serie 'symboolpreken' rondom thema's als brood en zout (1 Joh. 4), wijn en glazen (Ruth 1:16), vogels (1 Joh. 3:18), het huis van de liefde (Hebr.10:24), enzovoort. Na deze preken volgt een serie tekstpreken en

preken voor huwelijken in bijzondere situaties zoals een interreligieus huwelijk of een viering van een al langer gehuwd paar. Er is geen expliciete aandacht voor paren van gelijk geslacht. Na de preken volgen gebedsteksten, zegenspreuken en enkele teksten en gebeden voor huwelijksjubilea. Deze laatste teksten getuigen van een grote pastorale bewogenheid, zeker als het gaat om mensen van hoge leeftijd. Eveneens met cd-rom.

David Davis, A Kingdom We Can Taste. Sermons for the Church Year.

Deze bundel bevat een serie preken voor de Advent, Kersttijd, 40-dagen en Paastijd. Enkel de preken worden weergegeven en soms een korte verklaring van de context waarin de preek gehouden is. De auteur is voorganger van de Nassau Presbyterian Church in Princeton en de preken ademen een weloverwogen, doorleefde en bescheiden reflectie op de Bijbelteksten in hun diversiteit. Preken die geschikt zijn voor persoonlijke meditatie.

Sermons for Advent & Christmas

Een verzameling Advent- en Kerstpreken uit het archief van de Concordia Pulpit Resources. Steeds is een korte serie van drie of vier preken van dezelfde auteur opgenomen, hetgeen het lezen vergemakkelijkt en de concentratie verhoogt. Qua stijl en inhoud zijn de preken laagdrempelig en meestal opwekkend, evangelisch van aard en met hier en daar verklarende gedeelten. Met cd-rom.

Hans-Adam Ritter, Ostermontag. Neun Predigten.

Een negental preken die het thema van Pasen telkens op een andere wijze vertolken, maar steeds in relatie tot de 'maandag', het dagelijks leven. Het zijn verrassende, onverwachte preken, zoals de preek over Johannes 21 en Psalm 23 waarbij het mensbeeld van onze cultuur met zijn de nadruk op kracht en stoerheid, in relatie tot het falen van Petrus en de liefde van zijn Heer wordt gezet.

Roland Breitenbach, Sechs Minuten Predigten von A bis Z.

Een bundel korte preken rondom alfabetisch gerangschikte thema's, van Auferstehung tot Zärtlichkeit. De preken bevatten niet altijd een expliciete verwijzing naar een bijbeltekst, maar verwijlen rondom het thema zelf. Kenmerkend is de opbouw, meestal een korte inleiding in de vorm van een verhaaltje of anekdote, dan in ongeveer vier of vijf, qua omvang gelijke, alinea's een focus op het thema, associaties en verdieping, waarna een afsluiting volgt die de hoorder op een existentieel niveau probeert aan te spreken. Het boek bevat een cd-rom met de teksten.

Joachim Knitter, Wir sind Tropfen im Fluss des Lebens. Vorstellungs- und Konfirmationsgottesdienste.

De titel van dit boek verwijst naar één van de symbolen die de auteur gebruikte in een Konfirmationsdienst, in de hervormd-gereformeerde context vergelijkbaar met een belijdenisdienst of in de (ana-)baptistische lijn met een doopdienst. De auteur reikt modellen aan voor vieringen aan het begin en einde van het catechetische traject dat de

geloofsleerlingen gaan. Hij gebruikt dan steeds dezelfde symbolen gedurende het traject. Illustratief en interessant zijn de verschillende geloofsbelijdenissen die de jongeren schreven naar het format van het apostolicum, zoals bijvoorbeeld: 'Wir glauben nicht an das Recht des Stärkeren, an die Stärke der Waffen und die Macht der Unterdrücker. Wir sollten als Gemeinschaft vielmehr in schweren Zeiten zusammenhalten'. De preken bewegen zich tamelijk los van de bijbeltekst, maar dicht bij de ervaringswereld van jongeren. Met cd-rom.

Peter Scheuchenpflug, Die Morgenrotwecker. Ein homiletischer Leitfaden für Radioprediger.

Deze homiletiek voor de korte mediapreek zet in met een theologische waardering ervan. De motivatie voor deze vorm van missionaire prediking vindt Scheuchenpflug in Lucas 14: 22, waar de dienaren van de Heer in de gelijkenis van de verontschuldigen naar de wegen en de akkers buiten de stad moeten gaan om de mensen te nodigen. Dit impliceert ook het specifieke karakter van dit type prediking: haar publieke functie. De auteur wijdt enkele hoofdstukken aan de geschiedenis en het karakter van het medium radio en aan theologische overwegingen omtrent de verkondiging. Hij formuleert enkele voorwaarden waaraan radioprediking moet voldoen. Zo zal deze prediking voorbeelden van evangelisch handelen moeten bevatten, de levenswereld van de hoorders serieus moeten nemen, een authentieke persoonlijke betrokkenheid bemiddelen en narratief van structuur zijn. Daarbij misschien het belangrijkste: de radioprediker moet de moed hebben om fragmentarisch te blijven. Hoofdstukken over taal en thema's met voorbeelden en oefeningen completeren deze studie. Niet al het geschrevene is uitsluitend van toepassing op radiopreken, integendeel: iedere 'gewone' prediker kan met het gebodene haar voordeel doen.

Frank Jehle, Bei offenen Kirchenfenstern. Radiopreken.

De radiopreken die Jehle hier presenteert hield hij tussen 2001 en 2007. Op de criteria van Scheuchenpflug zouden ze hoog scoren. Ze zijn interessant omdat ze met name zoekers aan willen spreken en op zoek gaan naar verbindingslijnen met de hedendaagse cultuur. De rangschikking van de preken is thematisch en de thema's tezamen vormen een kleine dogmatiek rond Godsvraag, schepping, Jezus, Genade, Liefde, Gebed enzovoort. Zou dat bij iedere prediker zo uitpakken? De auteur richt zich in dit preekgenre heel direct tot de luisteraars die hij niet kent, en benadrukt gemeenschappelijke ervaringen. Hij is regelmatig in gesprek met kunst en literatuur, maar zonder dat het pedant wordt. Het sterkst waardeer ik het slot van de preken, meestal als een open eind waar je als luisteraar de verdere dag over kunt denken en mee kunt doen. Bij deze uitgave zou een dvd met geluidsopnamen een aanwinst zijn, maar die ontbreekt helaas.

Wolfgang Bittner, Hören in der Stille. Praxis meditatiever Gottesdienste.

Preken blijven soms steken in verbalisme. Bittner schrijft dit boek voor hen die tegemoet willen komen aan 'bijbel- en preek- vermoeide mensen'. Bittner reflecteert op het onderscheid tussen het woord en de stem van God en komt uit bij het geestelijk horen als receptieve dimensie. Hij schetst de kenmerken en samenhang van lectio – meditatio – oratio en contemplatio en vergeet ook de tentatio niet. Tezamen maken ze deel uit van de

christelijke spiritualiteit. Vervolgens beschrijft hij uitgangspunten en praxis van meditatieve preken en meditatieve liturgie, die zich kenmerkt door korte impulsen die gevolgd worden door stilte. Tot slot plaatst Bittner deze praxis in een breder kader van het klimaat in kerk en gemeente en trekt hij lijnen naar een luisterende geloofs- en gemeenteopbouw, een luisterend pastoraat, diakonaat en een luisterende cultuur. Naast de verkondiging van het Woord lijkt me dit een onmisbare aanvulling waar de homiletiek zich door aangesproken mag weten.

Dr. Ciska Stark.